

УДК 378.147:63

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Журавська Н.С.

*У статті розглянуто особливості методики навчання спеціальних дисциплін, узагальнено методичні особливості лекцій, практичних занять, семінару, самостійної роботи на прикладі спеціальної дисципліни “Кормовиробництво”.
Ключові слова: методика, методика навчання, часткова методика, технологія, педагогічна техніка.*

В статье рассмотрены особенности методики обучения специальных дисциплин. Обобщены методические особенности лекций, практических занятий, семинара, самостоятельной работы на примере специальной дисциплины “Кормопроизводство”.

Ключевые слова: методика, методика обучения, частичная методика, технология, педагогическая техника.

Peculiar features of teaching methods used for instruction in special disciplines are investigated in the article. Generalized methodological peculiarities of lectures, practical classes, seminars and independent work are exemplified by the special discipline “Feed Preparation”.

Key words: methods, teaching methods, special methods, technology, pedagogical technique.

Постановка проблеми. Стратегічні методологічні положення і принципи знаходять своє тактичне втілення в методах дослідження.

Метод (гр. *methodos*) – спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя. Це також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вивченню конкретного завдання. Різниця між методом та теорією має функціональний характер: формулюючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як вихідний пункт та умова майбутніх досліджень. У найбільш загальному розумінні метод – це шлях, спосіб досягнення поставленої мети і завдань дослідження. Він відповідає на запитання: як пізнавати.

Методика (гр. *methodike*) – сукупність методів, прийомів проведення будь-якої роботи. Методика дослідження – це система правил використання методів, прийомів та операцій.

Технологія (грецьким) – ті види виробничої діяльності, завдяки яким люди успішно досягали поставленої мети із задоволення своїх потреб. Педагогічна технологія – це категорія, що дозволяє вирішити проблеми на високому методичному рівні. В основі технології лежить педагогічна система, яка включає в себе чітко визначені цілі навчання, засоби для їх досягнення, правила та механізми застосування даних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Т.Назарова відмічає, і ми з нею погоджуємось, що поняття “педагогічні технології” розвивалось разом з розвитком педагогічної науки та трансформувалось у нові поняття (які мають деякі відмінності): “освітні технології”, “навчальні технології”, “технології навчання”.

Освітні технології відображають загальну стратегію розвитку освіти. Прикладами освітніх технологій можуть бути концепції освіти, освітні закони, освітні системи. Педагогічні технології втілюють тактику реалізації освітніх технологій шляхом упровадження моделей навчально-виховного процесу. Кожний освітній заклад можна розглядати як модель у підсистемі освіти, що відповідає певній освітній концепції. “Технологія навчання” відображає шлях засвоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчального предмета, розділу, теми.

Словник іноземних слів так тлумачить термін “методика”:

1) сукупність способів доцільного проведення якої-небудь роботи;

2) частина педагогіки, що встановлює правила, методи викладання. У словнику російської мови зазначається, що методика – це сукупність методів навчання чогось певного, практичного виконання чого-небудь. Тлумачний словник української мови

термін “методика” визначає так: сукупність методів опрацювання, виконання та дослідження чого-небудь; розділ педагогіки, що займається методами навчання якого-небудь предмета. Великий тлумачний словник сучасної української мови пропонує таке визначення цьому терміну: сукупність взаємопов’язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи; вчення про методи викладання певної науки, предмета.

С.Гончаренко зазначає, що в сучасній українській мові термін “методика” означає сукупність методів навчання чогось, а також науку про методи навчання та походить від давньогрецького слова “methodike”, що означає в перекладі сукупність методів. Проте, продовжує вчений, зміст слова “методика” не вичерпується цим значенням. Він подвійний: з одного боку, це сукупність методів, а з іншого – наука про методи навчання. Вживання одного й того самого терміна в різних значеннях створює незручність: іноді методіку плутають як наукову дисципліну і як сукупність методичних рекомендацій учителів.

Невирішені частини проблеми. Отже, технологія навчання включає зміст, форми, методи навчання. По-друге, воно адекватне поняттю “методика навчання”. Педагогічна техніка характеризує рівень майстерності викладача.

За діалектичними законами педагогічні поняття постійно розвиваються, відображаючи соціальні, економічні, суспільно-політичні норми, досягнення педагогічної і суміжних наук. З’являється об’єктивна потреба в оновленні освітнього процесу, тобто у впровадженні інновацій. Інновації (з італ. – новина) – у вітчизняній та зарубіжній літературі цей термін розглядають як нові форми організації праці та управління, які охоплюють різні сфери.

Метою статті є визначення особливостей методіки навчання спеціальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під новою технологією треба розуміти систему навчально-виховних, організаційно-методичних, матеріально-технічних складових, які створюють умови максимального розкриття творчого потенціалу студентів шляхом удосконалення мотивації навчання, його індивідуалізації, використання творчих методів, систематичного контролю підготовки. Вона здійснюється шляхом створення для кожної спеціальної дисципліни комплексу дидактичних заходів навчання, методичних посібників, загальноприйнятних та оригінальних способів використання ТЗН та комп’ютерних програм, психолого-педагогічних методів діагностики навчальної практики та результатів навчання [7; 8].

На підставі аналізу наведених визначень ми можемо зробити висновок, що термін “методика” в педагогіці означає:

1. Сукупність методів навчання певної дисципліни.
2. Науку про методи навчання, які застосовуються при вивченні певної дисципліни.

Наведемо визначення терміна “методика навчання”, що містять наукові джерела, для того, щоб порівняти за змістом та глибиною коло понять, які визначають терміни “методика” та “методика навчання”. Слід зазначити, що у методичній літературі вони частіше вживаються з певним укресленням. Так, у педагогічному словнику розглядається термін “методика навчання навчального предмета”, який

пропонує таке визначення цього терміна – це галузь педагогічної науки, що є частковою теорією навчання або частковою дидактикою [6].

Завдання цієї галузі науки полягають у тому, щоб: 1) на підставі вивчення явищ навчання даного навчального предмета розкривати між ними закономірні зв’язки і 2) на підставі пізнаних закономірностей встановлювати нормативні вимоги до навчальної діяльності вчителя (викладання) та пізнавальної діяльності учнів (учіння) [4].

До змісту методіки як часткової дидактики входять: 1) встановлення пізнавального та ідейно-виховного значення даного навчального предмета та його місця в системі шкільної освіти; 2) визначення задач навчання даного предмета та його змісту; 3) вироблення методів, методичних засобів та організаційних форм, які відповідають завданням та змісту навчання, маючи на увазі роботу вчителя (викладання) та роботу учнів (учіння). У зв’язку з цим дослідження в галузі методіки навчання навчального предмета спрямовується на з’ясування того, як залежно від тієї чи іншої діяльності вчителя відбувається освітня діяльність учня та який її результат. Аналогічне визначення терміна “методика навчання навчального предмета” містить і психолого-педагогічний словник [3].

Педагогічна енциклопедія наводить визначення терміна “методика навчального предмета”. Методика навчального предмета – це педагогічна наука, яка досліджує закономірності навчання певного предмета. Оскільки загальні закономірності навчання вивчаються дидактикою, методіку окремого навчального предмета правомірно розглядати як часткову дидактику.

Предметом методіки є процес навчання основ тієї чи іншої науки або мистецтва. В навчанні розрізняють три нерозривно пов’язані між собою сторони: 1) навчальний предмет, або зміст навчання; 2) діяльність вчителя – викладання; 3) діяльність учнів – учіння.

Завдання методіки як науки – дослідити закономірні зв’язки між цими трьома сторонами навчання та на підставі пізнаних закономірностей розробляти вимоги до навчального предмета, викладання та учіння. До змісту методіки входять: 1) вивчення історії методіки; 2) виявлення пізнавального та ідейно-виховного значення і завдань навчального предмета, його місця в системі освіти; 3) визначення змісту навчального предмета, наукове обґрунтування програм, підручників; 4) вироблення методів та організаційних форм навчання, що відповідають його цілям та змісту; 5) розробка навчального обладнання за предметом; 6) визначення вимог до підготовки вчителів з даного предмета [2].

Український педагогічний словник пропонує таке визначення терміна “методика навчального предмета” – це галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності вивчення певного навчального предмета. До змісту методіки як часткової дидактики входять:

- 1) встановлення пізнавального й виховного значення даного навчального предмета і його місця в системі шкільної освіти;
- 2) визначення завдань вивчення даного предмета і його змісту;

3) вироблення відповідного до завдань і змісту навчання методів, методичних засобів і організаційних форм навчання.

Словник “Професійна освіта” так тлумачить термін “методика навчального предмета” – часткова дидактика, теорія навчання певного навчального предмета. Розглядає різні форми взаємодії викладання й учіння в оволодінні змістом конкретного предмета [1].

Завдання методики навчального предмета полягає в тому, щоб:

- 1) на підставі вивчення предмета розкрити закономірні зв'язки між явищами;
- 2) на підставі виявлених закономірностей встановлювати нормативні вимоги до навчальної діяльності педагога (викладання) і пізнавальної діяльності учня (учіння).

До змісту методики як окремої дидактики входять:

- 1) встановлення пізнавального і виховного значення конкретного навчального предмета і його місця в системі шкільної освіти;
- 2) визначення завдань навчання предмета і його змісту;
- 3) розробка методів, методичних засобів і організаційних форм, що відповідають завданням і змістові навчання.

С.Гончаренко методикою конкретного навчального предмета називає галузь педагогічної науки, що досліджує зміст навчального предмета й характер навчального процесу, який сприяє засвоєнню учнями необхідного рівня знань, умінь та навичок, розвитку мислення школярів, формуванню світогляду і виховання якостей громадянина своєї країни. Інакше кажучи, вказує вчений, предметом методики є дослідження теоретичних основ навчання [2].

Використовуючи мультимедійні технології навчання, викладач демонструє назву теми, план та ключові поняття лекції (які він сам чи за допомогою студентів, залежно від методики навчання, буде розкривати під час лекції).

Викладач актуалізує тему, звертаючи увагу студентів на те, що польове кормовиробництво є основним джерелом надходження кормів і забезпечує більшу їх кількість за рахунок кормових культур та побічної продукції товарних основних культур. Відповідно до домінуючих методів і принципів навчання, викладач ставить перед студентами запитання проблемного характеру (містить протиріччя), яке охоплює всю тему заняття. Можливий і інший варіант: викладач ставить запитання проблемного характеру до кожного пункту плану. Під час лекції викладач акцентує увагу студентів на шляхи вирішення проблемного запитання, а саме: “Чому у польовому кормовиробництві однорічні трави вважають надійними страховими культурами багаторічних трав, хоча відсоток білків, важливий у раціоні тварин, у багаторічних культур порівняно більший?” [4; 5].

Активізація знань студентів передбачає налагодження викладачем внутрішньо- та міжпредметних зв'язків і може бути проведена у вигляді тестування або бесіди (відповідно до заявлених домінуючих методів і принципів навчання). Наприклад, викладач проводить евристичну бесіду – студенти разом із викладачем шукають шляхи вирішення проблеми, що допоможе активізувати знання студентів, здобуті ними з інших дисциплін і які потрібні для оптимальної

роботи на даній лекції. Приклади запитань проблемного характеру для створення евристичної бесіди: “Чому важливо розвивати польове кормовиробництво, хоча корми природних пасовищ дешевші?”, “Чому захист однорічних трав від хвороб, шкідників, бур'янів передбачає в Україні застосування пестицидів, хоча недоліки хімічного методу добре відомі фахівцям?” тощо [5].

Викладач пропонує навчання другого пункту плану “Однорічні кормові культури” провести у формі практичного заняття. Викладач актуалізує тему, а саме: з бобових однорічних трав найпоширеніші вика яра й озима, кормовий люпин, кормовий горох, однорічний буркун, серадела.

Викладач проводить вступний інструктаж:

- звертає увагу студентів на інструкційну карту, яка лежить біля кожного студента (вказано: тема, мета, засоби навчання, завдання, методичні вказівки до завдань – хід виконання роботи, знати та вміти, запитання для самоконтролю); активізує знання студентів за допомогою тестів (або фронтального опитування), результати яких показують теоретичні знання студентів – так званий допуск студентів до виконання практичної роботи.

Поточний інструктаж, самостійна робота студентів повинні проходити теж у взаємозв'язку “викладач – студент”: викладач спостерігає за роботою студентів, відмічаючи у “Бланку оцінювання” самостійність виконання роботи кожним студентом, відповідно до запланованих умінь (застосовується рейтинговий контроль). Чим краще викладачем проведений вступний інструктаж, тим менше допомоги-консультації з виконання роботи потрібні студентам [5].

Завдання до практичної роботи рекомендується подавати у вигляді виробничих ситуацій, які взяті викладачем безпосередньо з освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця, а саме: 1. Ознайомлення з морфологічними ознаками однорічних трав (“Ви як дипломований фахівець дайте консультацію практикантам щодо морфологічних ознак однорічних трав”). 2. Ознайомлення з технологією вирощування однорічних кормових трав (“Ви як фахівець із кормовиробництва визначте особливості технології вирощування однорічних бобових і злакових кормових трав”). Викладач розглядає найпоширеніші у Лісостеповій зоні однорічні кормові трави.

Доцільно підкреслити, що навчання питання плану “Однорічні мальви” викладач пропонує провести у вигляді позааудиторної та аудиторної самостійної роботи.

На самостійну роботу студентам пропонується навчальний матеріал, з яким вони знайомі: з попереднього практичного досвіду, дисциплін, які вивчались та легкі для сприйняття теми [3].

Завдання на позааудиторну самостійну роботу видаються студентам на вступному занятті. Там же викладач висуває перед студентами вимоги щодо самостійної роботи: оформлення конспектів, тез доповідей, курсової та дипломної робіт, а також озвучує критерії оцінювання. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання навчального матеріалу з дисципліни викладачі оформляють заздалегідь у посібники: курс лекцій, список рекомендованої літератури, алгоритм відповідей на запитання для самоконтролю. Контроль позааудиторної самостійної

роботи проходить на семінарах: тестування, евристична бесіда, реферативні повідомлення. Перед семінаром проходять консультації з позааудиторної самостійної роботи: відповіді на запитання студентів.

Аудиторна самостійна робота під керівництвом викладача проходить у магістрантів: методична особливість – інструктажі; виробничі завдання; задача робіт: тестування, евристична бесіда [5].

Викладач пропонує студентам завдання: 1. Ознайомлення з морфологічними ознаками однорічних мальв (“Ви як дипломований фахівець дайте консультацію практикантам щодо морфологічних ознак однорічних мальв”). 2. Ознайомлення з технологією вирощування однорічних мальв (“Ви, як фахівець з кормовиробництва визначте особливості технології вирощування однорічних мальв”).

Звертається увага, що види родини мальвових давно відомі як технічні, кормові, лікарські, харчові і декоративні рослини. Однорічні дрібноквіткові мальви – це високопродуктивні, холодостійкі, пластичні культури.

Методичні особливості навчання теми: “Польове кормовиробництво: однорічні кормові культури”. Велика кількість цифрового матеріалу сприяє використанню опорно-інформаційних схем і табличного алгоритму. Викладач акцентує увагу студентів на відповіді на запитання проблемного характеру, поставлене перед початком лекції, під час актуалізації теми. Інструктажі: вступний, поточний, заключний; самостійна робота студентів над виробничими завданнями та індивідуальний підхід; одночасна задача студентами робіт – тестування; рейтингова оцінка: тести до та після роботи, оформлення роботи, “бланк оцінювання”. Легкий для сприйняття матеріал; інструктажі; активізація діяльності студентів під час самостійної роботи – запитання проблемного характеру, виробничі ситуації; консультації; вимоги до самостійної роботи; методичні рекомендації для самостійної робо-

ти; індивідуалізація навчання – диференціація завдань та алгоритми відповіді.

Викладач нагадує студентам запитання проблемного характеру та підкреслює, що шляхи його вирішення були знайдені разом під час лекції. Викладач узагальнює і систематизує відповіді студентів на запитання проблемного характеру та робить висновок [5].

Проаналізувавши наведені визначення термінів “методика навчання навчального предмета” та “методика навчального предмета”, ми зробили такі **ВИСНОВКИ**:

1. Терміни “методика навчання навчального предмета” та “методика навчального предмета” є адекватними, оскільки однаково розкривають завдання та зміст галузі педагогічної науки, що займається вивченням змісту та організацією навчання певного навчального предмета, дисципліни. Надалі замість двох з наведених термінів ми будемо використовувати термін “методика навчання”.

2. Поняття “методика навчання”, на відміну від поняття “методика”, найбільш повно розкриває специфіку предмета дослідження і специфіку завдань, які розв’язує галузь педагогічної науки, що досліджує закономірності вивчення певного навчального предмета.

3. На нашу думку, поняття “методика навчання” – це галузь педагогічної науки, що досліджує процес навчання певного навчального предмета та розкриває закономірні зв’язки між трьома невід’ємно пов’язаними між собою структурними елементами навчання – навчальним предметом (об’єкт пізнання), викладанням (діяльність викладача) та учінням (діяльність учнів, студентів) для того, щоб на підставі виявлених закономірностей розробити вимоги до змісту навчального предмета, викладання та учіння.

Перспективи подальших досліджень. До завдань методики входить дослідження змісту навчання, процесу викладання й процесу учіння.

Література

1. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навч. посіб. для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти / Я. Я. Болюбаш – К. : Вища школа, 2007. – 372 с.
2. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 2000. – 156 с.
3. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”): заходи до її реалізації. – К. : Освіта, 1993. – № 44–46. – С. 224.
4. Журавська Н. С. Методологія і методика НОП / Н. С. Журавська. – Ніжин : М.М.Лисенко, 2012. – С. 98–110.
5. Журавська Н. С. Методика навчання дисципліни “Кормовиробництво” / Н. С. Журавська. – Ніжин : М.М.Лисенко, 2012. – С. 83–92.
6. Журавська Н. С. Теорія і методика професійного навчання / Н. С. Журавська. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. – С. 74–85.
7. Журавська Н. С. Теорія і практика підготовки викладачів аграрних дисциплін у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу : монографія / Н. С. Журавська. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. – 320 с.
8. Журавська Н. С. Підготовка викладачів-аграрників у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу (Франція, Німеччина, Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди і Великобританія) : монографія / Н. С. Журавська. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2009. – 345 с.